

“Kinderen willen één ding weten: stamg

Marcel van Herpen over de opvoeder als pe

Geert Bors

In de tiende Suus Freudenthal-lezing besprak Marcel van Herpen de waartoe-vraag die iedere opvoeder heeft te beantwoorden: “Wat heb jij voor ogen met de wereld?” En hoe je er voor ieder kind kunt zijn: “In iedere klas zit gemiddeld tenminste één kind dat mishandeld wordt. En dat kind zit naast een ander, dat een knuffel heeft gehad en iets lekkers in de broodtrommel heeft. Kijk dwars door ze heen, wees degene die begrijpt.” Een lezing tussen snedige oneliners en diepe ernst.

Het is 5 oktober, de Dag van de Leraar. In een collegezaal in Assen inventariseert gastheer Freek Velthausz de grote groep die hij voor zich heeft. Veel Noorderlingen. Wat jenaplanners van elders uit het land, onder wie Felix Meijer die de JenaplanUil krijgt opgespeld voor tien jaar hoofdredacteurschap van *Mensenkinderen*. Freek eert ook de oudste lichter jenaplanners, daar hoog in de zaal. Zij die nog met Suus Freudenthal gewerkt hebben. Want het is vandaag ook de dag van de tweejaarlijkse Suus Freudenthal-lezing. “Was zij er niet geweest, dan waren wij er ook niet geweest”, stelt Velthausz. “In de jaren zestig ontdekte zij het werk van Peter Petersen, raakte begeistert en zorgde dat er jenaplanscholen in Nederland kwamen.”

Voor deze tiende Suus Freudenthal-lezing staat Marcel van Herpen – grondlegger van het ErvaringsGericht Onderwijs in Nederland en verbonden aan het NIVOZ – in de coulissen klaar. Freek projecteert alvast een schermvullende afbeelding van Van Herpen en een lijstje met zijn negen voorgangers. “Nog één ding”, zegt Freek: “Ik ben ook schatplichtig aan Paolo Freire, auteur van *Pedagogie van de onderdrukten*. Hij leert mij om nooit in de valkuil te trappen te denken dat je het weet: ‘Ik weet wat Jenaplan is en jij begint pas’. Nee, schrijft Freire: ‘Daar waar men elkaar ontmoet, zijn geen volmaakt onwetenden, ook zijn er geen volmaakt wijzen. Er zijn alleen mensen die samen proberen om meer te leren dan zij al weten.’” En daarmee is het podium voor Van Herpen.

Cruijff, Freudenthal en Marcells vader

“Hmm, ik zou hem zelf wat kleiner afgedrukt hebben”, lacht Marcel van Herpen over de drie meter hoge projectie van zijn hoofd. “Als zo’n lezing zo’n naam draagt, ben je meer onwetend dan wijs. Of samen onwetend wijs of wijs onwetend.”

“Voor de vakantie stierf mijn vader, op 7 juni”, begint hij. “Net voor hij stierf – hij wist dat hij zou gaan en gaf zich er vol vertrouwen aan over, te midden van zijn dierbaren – daagde mijn moeder hem uit tot een slotspeech. Daar stonden we, in klein intiem gezelschap. En toen dus die vraag: wil je ons nog iets zeggen? Ik stelde me zo voor dat hij daar niet toe bereid zou zijn. Maar hij dacht niet lang na en zei: ‘Alles wat ik nog zou

kunnen zeggen, weten jullie al. En alles wat jullie weten, is precies zoals je denkt dat het is.’”

Marcel werpt een blik de zaal in: “Ik dacht: dat eerste moet ik vaker zeggen bij een lezing. Want jullie verstaan me pas, als je de aangrijpingspunten hebt waarmee je wat ik zeg kunt vasthouden. Je referenties, je onderwijspraktijk, je eigen ervaringen.” Maar dan was er die toevoeging: “Nummer 14 krijgt concurrentie daarboven”, lacht Marcel, over de twee maanden eerder overleden Johan Cruijff en diens talent voor cryptische formuleringen. “Dat tweede deel gaf mij veel vertrouwen. Hij kon rustig gaan, want dat wat een mens mogelijkerwijs aan een ander mens kan overdragen, was gebeurd. En het gedeelte waarin we elkaar niet gevonden hadden, dat was typisch van ons. Daarin liet hij ons onze eigen keuzes maken. Zo had ik er nog nooit tegenaan gekeken: je geeft mee wat je kunt en voor de rest geef je je steun en heb je altijd vertrouwen. Suus is er niet meer. Mijn vader is er niet meer. Het leek me goed ze er allebei even bij te halen.”

De wereld? Die zit in je lokaal.

“Je kunt in een slechter rijtje staan”, gaat Van Herpen verder, terwijl hij de jaartallen en namen van de negen eerdere Suus Freudenthal-sprekers bekijkt. “Ik heb ze even gebeld. Een aantal twijfelde of hun boodschap goed overgekomen is. Dus hun vraag: zijn er nog vragen naar aanleiding van de lezingen?”

En meteen buitelt het serieuze weer over het speelse heen: “Het is indrukwekkend wat er al aan geschiedenis is. Het is nodig dat je je dat realiseert, bij elke geschiedenis. Soms voel je in de muren van een school

groepleider, wie ben jij?"

dagogisch oplaadpunt

het genetisch materiaal van iemand die er niet meer is. En het geldt ook voor de nog jonge geschiedenis van je kinderen. Elk van hen komt de klas binnen met zijn eigen biografie, vanuit zijn eigen context, en soms klinkt die context nog door in jouw stamgroep."

Zien en gezien worden. Begrijpen wie de ander is en wat hij bedoelt. Proberen jezelf en wat jou drijft hoorbaar te

maken voor een ander. Dat kristalliseert zich langzaam uit als Van Herpens grote thema: "Hoe zorg je ervoor dat je in morele zin verschijnt in die ander, en met hem mee gaat? Jij komt als stamgroepleider heel toevallig samen met deze toevallige groep kinderen. Hoe kun jij er nu zijn en straks verder meereizen in het hoofd van je kinderen? In wat jij voor hen wenst en dat jij wil dat er straks buiten school gebeurt?"

Dergelijke overwegingen brengen je bij de wezenlijkste vraag van je onderwijs, stelt Marcel: de waartoe-vraag: "Wat heb jij voor ogen met de wereld? Want die wereld zit al in je lokaal. De nieuwe Daan Roosegaarde, de nieuwe Minister President, de nieuwe vuilnisophaler. Ze doen al mee. Ze zitten er al." En zo zijn onderwijs en opvoeding direct al één geheel, stelt Van Herpen:

"Luc Stevens heeft de drie psychologische basisbehoeften uit de zelfdeterminatietheorie vertaald als: competentie, relatie en autonomie. Je gaat met je leerlingen een relatie aan, om hen autonomie te verlenen. Dat is niet hetzelfde als vriendjes met ze worden. Als leraar ben je er *in loco parentis*, op de plaats van de ouder. Jij bent voor de kinderen in jouw groep een opvoeder."

Weerbarstige praktijk

“Met Jenaplan hebben jullie gekozen voor een pedagogiek, die begint met *ieder kind is volstrekt uniek*. En jullie zijn er om dat kind te gidzen. Maar als dat unieke kind opeens terugpraat in de weerbarstige praktijk van alledag, kan het opeens toch verdomd moeilijk worden. De ‘ik’-fase, de ‘nee’-fase. Om van pubers maar te zwijgen.” Marcel geeft een voorbeeld van zijn jongste zoon (9), die nog een krantenkring moest voorbereiden, haasje-repje koos voor een onlinebericht over etnisch profileren en uiteindelijk zijn mening moest geven aan de juf. “Hij zei: ‘Hier staat dat de politie allochtonen vaker controleert, maar als een jongen die niks gedaan heeft heel vaak aangehouden wordt omdat hij een andere huidskleur heeft, is dat gek. Maar ik snap het wel, want ze stelen meer.’ En ik dacht: hij denkt het allebei. En meteen daarna: wat denk ik allebei? Hoe kan ik hem zonder oordeel tegemoet treden? Hoe kunnen we de volgende generatie het best begeleiden in deze wereld?”

Dat begint volgens Marcel met jezelf laten zien in je groep: “Kinderen willen maar één ding weten van hun leraar: wie ben jij nou eigenlijk? Want tot iemand die ze kennen, kunnen ze zich verhouden. En ze kijken dwars door je heen: ik sprak ooit een kind van vier, dat zei: ‘We hebben nu les van een juf, maar het is geen echte. Ze zegt steeds: *Ik ga dadelijk kwaad worden*, maar ik denk dat ze dat niet kan.’” Die blik op jou, als stamgroepleider, vergelijkt Van Herpen met de blik die een vliegtuigpassagier op een stewardess richt: “Als de kastjes boven je hoofd gaan rammelen, maar de stewardessen vragen nog steeds: ‘Melk en suiker erbij?’, ben ik gerust. Maar als zij zelf ook beginnen te rammelen, word ik ongemakkelijk. Ik kijk naar hen, zoals een kind naar zijn leraar. Ik zoek vertrouwen, ruimte en veiligheid.”

Een antwoord op radicalisering

Vertrouwen, speelruimte en veiligheid zijn nou juist niet de aspecten waarin de politieke sfeer en onze sociaal-maatschappelijke verhoudingen momenteel uitblinken. Marcel behandelt in ijltempo een aantal maatschappelijke tendensen, waaraan het huidige onderwijs blootstaat: infantilisering, standaardisering, medicalisering, economisering, individualisering. Om te eindigen bij radicalisering. “Radicalisering is een eindstation. Het gebeurt als je niet gezien wordt. Het is een je terugtrekken en je niets meer aantrekken van jezelf en de ander. Het is een ontkoppeld raken van de wereld. Diezelfde wereld, die zo centraal staat in jullie concept. Wat ik daar tegenover wil zetten is: het leven als uitgangspunt en het kind als perspectief.”

“In iedere klas zit gemiddeld tenminste één kind dat mishandeld wordt. En dat kind zit naast een ander, dat een knuffel heeft gekregen en nog

iets lekkers in de broodtrommel vindt. Kijk dwars door ze heen, wees degene die begrijpt. Help ze. Dat is een *struggle* en soms moet je daarbij iets van jezelf achterlaten. Laat dat dan in elk geval je angsten, je cynisme en je oordeel zijn.”

Niet het systeem, maar hoe jij er staat

“Twee keer in mijn carrière als leerkracht heb ik mijn toekomst verbonden aan die van een kind, omdat ik anders niet zou staan voor hoe ik de wereld zie en ons onderwijsconcept begreep.” Eén van die kinderen was Teun, zoon van een potige dierenarts. Een jongen die altijd met kapotte kleren van het buitenspelen op school zat.” Marcel schetst Teun: “Op een dag kwam hij op zijn sokken naar school. Hij vertelde dat hij de vorige dag met zijn laarzen in de sloot was gaan staan, dat die laarzen nog steeds niet droog waren en dat zijn vader zo boos

geworden was dat hij op z'n sokken naar school moest. Tijdens het speelkwartier vroeg hij of hij op mijn rug mocht. Dat mocht. Ik zeulde hem rond. Iets dergelijks gebeurde nogmaals die dag. Aan het eind van de dag liep hij naar de kapstok, schoof zijn jas aan de kant, pakte zijn laarzen er achter uit, trok die aan, zei prettig weekend en ging naar huis. Teun, prachtig gevoel voor humor." Maar de schoolse vaardigheden gingen Teun niet makkelijk af. "Hij moest van school, vond iedereen. Maar ik ging mijn criteria na: hoe staat het met zijn welbevinden? Prima. Zijn betrokkenheid? Ook. Zijn competenties, daaraan schortte het: het lezen ging niet best, toetsen verprutste hij. Dus ik speelde het hoog: als hij, zijn ouders en wij erbij uitkomen dat het elders beter is, is er tijd genoeg voor een andere school. Maar hij verdwijnt niet door de achterdeur. Als hij gaat, ga ik ook." Door Teun te testen in een niet-stressvolle omgeving, gewoon in Marcells kantoortje, kon de jongen opeens wel laten zien wat hij in zich had. "Teun, een laatbloeiër, is inmiddels universitair afgestudeerd." Wat Marcel wil zeggen: "Niet het systeem is je antwoord, maar de manier waarop jij er op een bijzondere manier kunt zijn, waardoor die ander de mogelijkheid krijgt om het op zijn manier te doen. Opvoeden, ook als stam-groepjeleider, gaat om een diep verstaan van kinderen, van hun het gevoel te geven dat ze er mogen zijn. Van zo veel interesse tonen in een ander, dat ze zeker weten dat je erbij bent."

Pedagogisch oplaadpunt

Het brengt hem bij een pleidooi voor 'Pedagogische Oplaadpunten'. "Wij hebben een samengesteld gezin.

Toen mijn kinderen enthousiast over me werden, dachten we dat we er waren. Maar, nee, ze gaan je testen: geef jij nooit op? Ben jij er één die te vertrouwen is?" Precies zo stelt een kind zijn leraar op de proef, stelt Marcel. "Als leraar wil je dan uitdragen: *ik weet niet wat jij van plan bent, maar ik stuur jou er niet uit.* Daar begint het proces waarbij je je verbindt aan een kind. Je wilt er zijn. Niet onverschillig en ook niet blijven hangend in medelijden. Maar present."

"Onze jongste zit in groep 6, maar moet 's ochtends altijd nog even langs bij juf Ria uit groep 2. Die was er voor hem en is er nog steeds. Even tegen haar aanleunen en de dag kan van start. Ik noem dat een pedagogisch oplaadpunt. Lekker even vollopen, even tot rust komen. Toen ik dit pas aan een paar schoolleiders vertelde, zei er één: 'Ja, dat moet ik 's ochtends ook altijd: éven de juf van groep 1 aanraken.'"

"Een pedagogisch oplaadpunt. Dat kan ook de tennisleraar, een oma, een vriendje zijn. Je hoeft het niet alleen te doen. Ga op zoek naar de pedagogische oplaadpunten van jouw kinderen, en leer samen. Met zo'n netwerk krijg je een pedagogische regio. En als je het doet met allen die vertrouwd worden door dat kind, win je aan liefdevolle kracht en aan pedagogisch gezag."

In vervolg op het succesvolle Ik, de leraar (2013) publiceerde Marcel van Herpen afgelopen jaar Wij, de leraar, waarin delen van deze lezing verder worden uitgediept.

Portretfoto Marcel: Wim Roefs